

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวจีนในมหาวิทยาลัยบูรพา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า โดยมีเนื้อหาต่าง ๆ ตามลำดับต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษาไทยกับจีน
2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับชาวต่างชาติในประเทศไทย
3. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษาไทยกับจีน

ระบบการศึกษาไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาในระบบมี 2 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่า 12 ปีก่อนระดับอุดมศึกษา การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา การศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี ให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดระบบการศึกษาของไทย ตามหมวด 3 ระบบการศึกษา มาตรา ที่ 15 ถึง 21 ไว้ว่า

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อมสื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

มาตรา 16 การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 17 ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 18 การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้

(1) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

(2) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(3) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียนบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

มาตรา 19 การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบันวิทยาลัย หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 20 การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

มาตรา 21 กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษา เฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้ โดยคำนึงถึงนโยบายและ มาตรฐานการศึกษาของชาติ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง การอุดมศึกษาของไทย

ความหมายของระดับอุดมศึกษา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของ อุดมศึกษาว่า หมายถึง การศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา

วราวุธ โอสธารมย์ (2533, บทนำ) กล่าวถึงความหมายของการอุดมศึกษาว่า คือ ระบบ การศึกษาที่ต่อจากชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ถือเป็นการศึกษาขั้นสูงสุด ถึงแม้ว่าระบบอุดมศึกษา แบ่งออกเป็นหลายประเภท แต่เป้าหมายร่วมกันของอุดมศึกษา ตามหลักสากลเป็นสถาบันศิลป วิทยาการที่มุ่งแสวงหาความรู้ และความเป็นเลิศทางวิชาการ และวิชาชีพ ถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชน โดยมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญและก้าวหน้า ต่อมนุษยชาติ ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาจึงมีหน้าที่ สอน วิจัย ค้นคว้า ศิลปะความรู้ทางวิชาการและ วิชาชีพ รวมทั้งการบริการวิชาการแก่สังคมควบคู่ไปกับการผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพแห่งความเป็น ผู้นำทางปัญญาทั้งในด้านความรู้และคุณธรรมตลอดจนทักษะวิชาชีพขั้นสูงในสังคมนั้น

ประวัติความเป็นมาของระดับอุดมศึกษาของไทย

มะลิวัลย์ ยุติธรรม และคณะ (2543) ได้สรุปประวัติความเป็นมาของระดับอุดมศึกษาของ ไทยว่า ระบบอุดมศึกษาของไทยได้รับการสถาปนาขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 24 โดยมีการจัดตั้ง “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในปี พ.ศ. 2459 โดยได้รับแบบแผนระบบ การศึกษามาจากประเทศแถบตะวันตก เพื่อใช้เป็นกลไกในการผลิตบุคลากรไทยให้มีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองนโยบายรัฐบาลในการพัฒนาประเทศให้เท่าทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของ โลก รวมถึง การสร้างความทันสมัยให้กับสังคมไทยในเวลาเดียวกันด้วย ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษา จึงมีบทบาทสำคัญโดยมีเป้าหมายหลักคือ การผลิตบุคลากรตามนโยบายและแนวคิดในการพัฒนา และปรับปรุงประเทศของรัฐบาล จวบจนปัจจุบันระบบอุดมศึกษาได้มีการพัฒนารูปแบบและระบบ บริหารอย่างหลากหลาย เพื่อ ให้เป็นไปตามหลักการบริหารอุดมศึกษา ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาจึง ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดและนโยบายปฏิบัติ ซึ่งในบางยุคบางสมัยยังได้เคยพยายามเสนอ และผลักดันให้มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาขั้นสูงทางวิชาชีพและวิชาการที่มีมาตรฐาน

เน้นหนักด้านคุณภาพวิชาการระดับสากล ควบคู่ไปกับการดำเนินนโยบายผลิตบุคลากรเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐทั้งทางด้านการเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

วารุณี โอสธารมย์ (2533, หน้า 68-77) ศึกษาถึงการพัฒนาระบบอุดมศึกษาในประเทศไทย โดยการวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลกระทบที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงการพิจารณาแรงผลักดันที่เป็นปัจจัยภายนอกมหาวิทยาลัย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และปัญหาภายในของระบบอุดมศึกษาเอง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบบริหารและการดำเนินนโยบายของมหาวิทยาลัย ตลอดจนผลในการบริหารนโยบายนั้น ๆ ด้วยความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้สร้างพัฒนาการให้กับระบบอุดมศึกษาในประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ

ยุคแรก เป็นยุคที่ระบบอุดมศึกษาอยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงธรรมการ ซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดและบริหารนโยบายเอง มหาวิทยาลัยเกิดจากการปรับฐานะเดิมจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนให้ขยายหลักสูตรวิชาที่หลากหลายสาขาวิชาขึ้น โดยให้คงเป้าหมายของการศึกษาไว้เช่นเดิม คือ การผลิตบุคลากรเข้าสู่ระบบราชการเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐบาล ดังนั้น ระบบอุดมศึกษามหาวิทยาลัยในขณะนั้นจึงมีรูปแบบการบริหารในระบบราชการ ซึ่งก็ไม่ได้ต่างจากในอดีต ซึ่งจะมีการควบคุมด้านนโยบายและการบริหารจากส่วนกลาง หลังจากปี พ.ศ. 2475 มหาวิทยาลัยค่อนข้างจะมีอิสระในการบริหารและการกำหนดนโยบายมากขึ้น โดยริเริ่มจัดตั้งองค์การบริหารภายในได้แก่ “ระบบสภามหาวิทยาลัย” อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยก็ต้องประสบปัญหาสำคัญ คือ การขาดแคลนเงินรายได้ ซึ่งทำให้โครงสร้างระบบบริหารแบบสภามหาวิทยาลัยไม่สามารถปกครองตนเองได้อย่างแท้จริง เพราะยังคงต้องพึ่งพางบประมาณจากทางรัฐบาล ดังนั้น นโยบายบางประการของมหาวิทยาลัยก็ยังคงต้องได้รับผลกระทบจากปัจจัยทางการเมืองในยุคนั้น ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยเพียงสองแห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ยุคที่สอง เป็นยุคที่ระบบอุดมศึกษากระจายจากสังกัดเดิมเพื่อแบ่งแยกหน้าที่กันในการผลิตบัณฑิตเฉพาะทาง และใช้ระบบบริหารแยกสังกัดกระทรวง โดยมีความสัมพันธ์ทางโครงสร้างและระบบการบริหารงานอย่างใกล้ชิดกับกระทรวงต้นสังกัด ทั้งในด้านนโยบาย งบประมาณ ตลอดจนอาจารย์และสถานศึกษา ยุคนี้จึงมีลักษณะคล้ายกับการย้อนกลับไปสู่ยุคโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2459 ดังนั้น มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจึงไม่มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างดำเนินงาน ภายใต้การบริหารงานของกระทรวงต้นสังกัด ในยุคนี้ เกิดมหาวิทยาลัยขึ้นอีก 3 แห่ง รวมเป็นจำนวน 5 แห่ง ซึ่งได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และมหาวิทยาลัย

ศิลปากร สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแต่ละสถาบันการศึกษามีหน้าที่ฝึกหัดวิชาชีพ เฉพาะอย่างเพื่อผลิตบุคลากรป้อนสู่หน่วยงานต้นสังกัด

ยุคที่สาม เป็นยุคที่ระบบอุดมศึกษาอยู่ภายใต้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีวิวัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงในด้านการขยายตัวทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพ เนื่องจากภาครัฐ ต้องการตอบสนองต่อการขยายตัวของมัธยมศึกษา โดยที่ประชาชนเรียกร้องให้รัฐบาลจัดตั้งมหาวิทยาลัย ขึ้นในแต่ละภูมิภาค แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ นโยบายรัฐบาลเองที่ต้องการเร่งรัดให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจใน ภูมิภาคต่าง ๆ นโยบายอุดมศึกษาในยุคนี้จึงเน้นเรื่องแผนพัฒนาบุคลากรและการสร้างความเสมอ ภาคทางการศึกษาที่มีผลจากความต้องการศึกษาต่อมหาวิทยาลัยที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสร้างแรงกดดันต่อ รัฐบาลในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก โดยมหาวิทยาลัยได้มีการเร่งรัดการขยายการผลิตบุคลากรเฉพาะใน บางสาขาให้ตอบสนองตามโครงการและแผนพัฒนาดังกล่าว ทำให้เกิดการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น อีกหลายแห่ง ซึ่งประกอบด้วย

1. มหาวิทยาลัยในระดับภูมิภาค ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. สถาบันการศึกษาระดับมหบัณฑิตด้านการบริหาร 1 แห่ง ได้แก่ สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์
3. มหาวิทยาลัยระบบเปิดอีก 1 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ยุคที่สี่ เป็นยุคปัจจุบัน ซึ่งการพัฒนาในระบบอุดมศึกษาอยู่ภายใต้ทบวงมหาวิทยาลัย (ปัจจุบัน คือสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา) มีเป้าหมายและนโยบายเพื่อต้องการสร้างความเสมอ ภาคทางการศึกษาในสังคมไทยและแก้ไขปัญหาการบริหารงานภายในของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารบุคคล ด้านการเงิน ด้านงบประมาณ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะได้รับการ สนับสนุนจากรัฐบาลลดลง ในขณะที่จำเป็นต้องรักษามาตรฐานความเป็นเลิศทางวิชาการ ด้วย นโยบายดังกล่าวเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาใน การปรับปรุงระบบอุดมศึกษาให้เป็นไปตามหลักการมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลมากยิ่งขึ้น ซึ่งตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้วางแนวทางการปรับปรุงระบบบริหารอุดมศึกษา โดยมุ่งเน้นให้มหาวิทยาลัยมีเสรีภาพในการปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์ และจัดระบบการบริหาร ภายในมหาวิทยาลัยภายใต้ระบบสภามหาวิทยาลัยให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถ บรรลุถึงความเป็นอิสระในการบริหารตนเอง

ประเภทของสถาบันอุดมศึกษาของไทย

สุธรรม อารีกุล และคณะ (2535) ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่า ระบบการจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษาควรจะจัดออกเป็น 3 ระบบ หรือ 3 ประเภท โดยยึดถือภารกิจและเป้าหมาย

ประกอบเป็นหลักฐานด้วย ดังนี้

1. ประเภทมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่ในการสอน วิจัย บริการวิชาการ ให้การศึกษาระดับสูง ปริญญาตรี โท เอก ในหลายสาขาวิชา มุ่งสู่ความทันสมัยและระดับสากล เพื่อสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ ภาระหน้าที่นี้ควรจะเป็นของมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

2. ประเภทสถาบันอุดมศึกษาระดับสูงทำหน้าที่ในการสอน วิจัย บริการทางวิชาการ ให้การศึกษาระดับสูง ปริญญาตรี โท เอก ในบางสาขาวิชา มุ่งอุดมศึกษาสู่ปวงชนและอุดมศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น ภารกิจนี้ควรจะเป็นของสถาบันราชภัฏและสถาบันราชมนฑล และสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในท้องถิ่น

3. ประเภทวิทยาลัย หรือวิทยาลัยวิชาชีพเฉพาะทำหน้าที่ในการสอน วิจัย บริการทางวิชาการ ให้การศึกษาระดับปริญญาตรีหรือต่ำกว่า มุ่งอุดมศึกษาเฉพาะกลุ่มเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพเฉพาะและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาต่อเนื่องและตลอดชีวิต ภารกิจนี้ควรจะเป็นของวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ทั้งของรัฐและเอกชน

ในหนังสือความฝันของแผ่นดิน ซึ่งเรียบเรียงโดย อมรวิชช์ นาครทรรพ (2539) ได้กล่าวถึงระบบอุดมศึกษาแบบร่วมกันคิด แบ่งกันทำไว้ในบทปฐมมหาวิทยาลัยของปวงชนไว้ว่า รัฐจะต้องจัดระบบสถาบันอุดมศึกษาใหม่เป็นระบบย่อยที่มีความเข้มข้นในบทบาทหน้าที่ต่างกัน และเมื่อมองในภาพรวม สามารถสนองภารกิจสำคัญทั้ง 3 ด้านให้แก่สังคมได้ ได้แก่

1. ระบบมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษา เน้นหนักด้านการวิจัย บุกเบิกความรู้ใหม่ และการผลิตกำลังคนระดับปริญญาโท เอก เป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

2. ระบบวิทยาลัยชุมชน เน้นหนักการศึกษาต่อเนื่องและการบริการวิชาการแก่ชุมชน ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ควรจะเป็นภารกิจของสถาบันราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค

3. ระบบวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษา เน้นหนักด้านการสอน การฝึกอบรมเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในสายวิชาการวิชาชีพต่าง ๆ แก่สังคม ภารกิจนี้ควรจะเป็นของวิทยาลัยของรัฐและเอกชน สถาบันราชภัฏและสถาบันราชมนฑล

แนวโน้มทิศทางการอุดมศึกษาของไทย

เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2551 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในหลักการของกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551-2565) ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์ของอุดมศึกษาไทย โดยคำนึงถึงองค์รวมของแผนพัฒนาอุดมศึกษา เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร

พลังงาน สิ่งแวดล้อม และตลาดแรงงาน ซึ่งจะมีผลกระทบต่อโลก ต่อประเทศ และต่อระบบ
อุดมศึกษา นอกจากนี้ยังเน้นบทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน
ของประเทศ และการสร้างเครือข่ายอุดมศึกษา โดยมีเป้าหมายสำคัญให้อุดมศึกษาไทยผลิตบุคลากร
ที่มีคุณภาพและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้สามารถปรับตัวไปตามความเปลี่ยนแปลงใน
ตลาดแรงงานและความก้าวหน้าในเส้นทางอาชีพในอนาคต รวมทั้งอุดมศึกษาไทยต้องมีศักยภาพใน
การสร้างความรู้และนวัตกรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นไทยและการพัฒนาที่ยั่งยืนของ
ประเทศในสถานะโลกาภิวัตน์ (เกษร ชินเมธิพิทักษ์, 2551)

อภิชัย พันธเสน (2532) วิจัยเรื่อง การเตรียมอุดมศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคม
ที่พึงปรารถนาพบว่า สถาบันอุดมศึกษาจะต้องให้ความสำคัญแก่การวิจัยและพัฒนาที่สอดคล้องกับ
การพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในอนาคตของไทยให้มากขึ้น สถาบันอุดมศึกษา
ควรมุ่งความสำคัญของปริมาณองค์ความรู้มากกว่าจำนวนบัณฑิต ทำได้โดยเน้นการศึกษาสองทาง
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วนำความรู้มาแก้ปัญหาความ
ยากจนในชนบท ควรใช้ระบบเครือข่ายของการเรียนรู้ การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปในลักษณะ
คู่ขนานกับการปกครองของประเทศ การใช้การศึกษาและวิเคราะห์โดยใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวนำ
ความสามารถในการแก้ปัญหาพื้นฐานความรู้แบบการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต
จะต้องเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างมาก

จากผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2550, หน้า 58-80) เรื่อง
ผลกระทบโลกาภิวัตน์ต่อการจัดการศึกษาไทยในอีก 5 ปีข้างหน้า ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยได้
คาดการณ์แนวโน้มสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาไทยไว้หลายประการ อันจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็น
พื้นฐานแนวโน้มอนาคต เพื่อพัฒนาการอุดมศึกษาไทยได้ ดังนี้

1. สถาบันอุดมศึกษาแสวงหาเอกลักษณ์ด้านคุณภาพและความแตกต่าง สภาพการแข่งขัน
ด้านการศึกษาที่รุนแรงขึ้น ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษามีทรัพยากรที่จำกัด อีกทั้งผู้เรียนมีความ
ต้องการการศึกษาที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และผู้เรียนมีโอกา
สเลือกสถาบันอุดมศึกษาได้มากขึ้น ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาต่างพยายามพัฒนาตนเองให้แข่งขัน
ได้ ด้วยเหตุนี้สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะที่ถนัด ทำได้ดี มีความเชี่ยวชาญ และ
มีประสิทธิภาพที่สุด เพื่อทุ่มทรัพยากรในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวิจัย
การพัฒนากุศลกรที่เป็นจุดเด่นนั้น ได้อย่างมีคุณภาพ และแตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษาอื่น เช่น
มหาวิทยาลัยที่โดดเด่นด้านภาษาอังกฤษและหลักสูตรนานาชาติ มหาวิทยาลัยที่โดดเด่นในด้าน
เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยที่โดดเด่นด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

2. สถาบันอุดมศึกษาจะเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย สภาพของความจำกัดทางทรัพยากร และการแข่งขันทางการศึกษาที่รุนแรง ประกอบกับความต้องการขยายตลาดทางการศึกษาไปยังกลุ่มคนต่าง ๆ ให้มากขึ้น ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาต่างมุ่งสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายในหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ มากขึ้น เพื่อเสริมจุดอ่อนจุดแข็งกันและกัน แบ่งปันหรือระดมทรัพยากร ทำวิจัย หรือแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้เรียน ฯลฯ เป็นการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน โดยมีแนวโน้มการสร้างตราสินค้า (Brand Name) ร่วมกัน

3. สถาบันอุดมศึกษาเฉพาะทาง มีแนวโน้มว่าจะมีบางมหาวิทยาลัยมุ่งจัดการศึกษาเฉพาะที่เป็นการลงลึกระดับเชี่ยวชาญ อันเป็นการพัฒนาการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพระดับสูง และเป็นการเพิ่มความสามารถแข่งขันให้มหาวิทยาลัย เพื่อดึงดูดกลุ่มผู้เรียนที่สนใจเฉพาะจากทั่วโลก ดึงดูดคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญ ให้เข้าร่วมสอนและร่วมทำงานวิจัย ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยของบริษัทต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยผลิตรถยนต์ยี่ห้อต่าง ๆ ประเทศสหรัฐ มีมหาวิทยาลัยแฮมเบอร์เกอร์ (Hamburger University) ก่อตั้งโดยบริษัทแมคโดนัลด์ ประเทศจีนมีมหาวิทยาลัยการแพทย์ (China Medical University) ในญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยโตเกียวด้านศาสตร์และเทคโนโลยีทางการทะเล (Tokyo University of Marine Science and Technology) โดยมีผู้คนจำนวนมากจากทั่วโลกหลั่งไหลเข้าเรียน ซึ่งในอนาคตมีแนวโน้มที่ประเทศไทย จะมีการพัฒนาและเปิดมหาวิทยาลัยเฉพาะทางในลักษณะดังกล่าวมากขึ้น

4. สถาบันอุดมศึกษามุ่งผลิตผลงานวิจัย จากสภาพการแข่งขันของสถาบันอุดมศึกษาที่รุนแรงขึ้น ส่งผลให้มหาวิทยาลัยบางแห่งอาจปรับยุทธศาสตร์ไปสู่ทิศการมุ่งผลิตผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ โดยสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ รวมถึงการบุกเบิกการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ จนเป็นที่รู้จักและยอมรับจากนักศึกษาทั่วโลก ทั้งยังเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้เข้าสู่มหาวิทยาลัยด้วย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสู่การเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย ยังมีลักษณะของมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการเรียนการสอนควบคู่ไปกับการผลิตผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ

5. สถาบันอุดมศึกษาบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เนื่องจากความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การเรียนแบบการศึกษาทางอินเทอร์เน็ต (E-education) เป็นที่นิยมมากขึ้น ในอนาคตจะมีการวิจัยและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน เนื้อหาหลักสูตรบนฐานอิเล็กทรอนิกส์ มีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสร้างความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน และการผลิตผู้เรียนให้เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน ในระดับมหาวิทยาลัยจะ มีการใช้อินเทอร์เน็ตที่มีเครือข่ายครอบคลุมกว้างขวาง หรือที่เรียกว่า Virtual University ซึ่งจะมีประโยชน์ในการเพิ่มโอกาสเข้าสู่การอุดมศึกษาสำหรับผู้อยู่ในพื้นที่ห่างไกล อย่างไรก็ตาม ข้อพึงระวังในการจัดการศึกษารูปแบบนี้ คือ คุณภาพการจัดการศึกษา

6. สถาบันอุดมศึกษาที่ใช้หลักสูตรต้นแบบจากต่างประเทศ การขยายตัวด้านการลงทุนทางการศึกษาที่แข่งขันมากขึ้น สถาบันอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงระดับโลกพยายามทำตลาดการศึกษาไปยังประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทย ในขณะที่คนในสังคมไทยต่างต้องการหลักสูตรการศึกษาที่มีคุณภาพที่มีความน่าเชื่อถือระดับสากล ส่งผลให้มีแนวโน้มการนำเข้าหลักสูตรการเรียนการสอนสำเร็จรูปที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับสากลหรือที่เรียกว่าแฟรนไชส์ (Franchise) เข้ามาในมหาวิทยาลัยไทย หรืออาจเป็นการเปิดหลักสูตรร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยในประเทศไทยกับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศ

7. สถาบันอุดมศึกษาไทยยังไม่สามารถขยายตลาดการศึกษาไปยังต่างประเทศ การเปิดเสรีทางการศึกษาเป็นช่องทางให้เกิดการขยายสาขาวิชาที่ไทยเกรงหรือมีความพร้อมไปสู่ต่างประเทศได้ แต่ต้องยอมรับว่าการเปิดเสรีทางการศึกษาของไทยยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องอำนาจการต่อรอง กฎระเบียบต่าง ๆ รวมถึงความสามารถในการแข่งขันกับสถาบันอุดมศึกษาจากต่างประเทศที่มีคุณภาพมากกว่า ดังนั้น ใน 5 ปีข้างหน้า สถาบันอุดมศึกษาอาจจะสามารถขยายตลาดการศึกษาไปต่างแดนได้ เฉพาะในสาขาที่เป็นเอกลักษณ์ที่ไทย เช่น สอนการทำอาหารไทย คนตรีไทย รำไทย หัตถกรรมไทย ภาษาไทย เป็นต้น

8. สถาบันอุดมศึกษาที่แข่งขันไม่ได้ต้องปิดตัวหรือควบรวมกิจการ การแข่งขันด้านการศึกษาไม่ถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งอีกต่อไป แต่จะขยายสู่การแข่งขันระดับภูมิภาคและระดับโลกมากขึ้น ส่งผลให้การแข่งขันการศึกษาจะทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สถาบันอุดมศึกษาไทยจึงต้องเร่งพัฒนาระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ เร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อดึงดูดผู้เรียน ซึ่งหากสถาบันอุดมศึกษาใดไม่สามารถเร่งพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหาร พัฒนาคุณภาพการศึกษา หรือมีจุดเด่นที่นำดึงดูดมากเพียงพอ ย่อมจะทำให้ไม่สามารถแข่งขันได้ และอาจต้องปิดตัวหรือควบรวมกิจการกับสถาบันอุดมศึกษาอื่นไปในที่สุด

9. สถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งเชิงพาณิชย์มากขึ้น การแข่งขันด้านการศึกษาที่รุนแรงขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนสถานะสู่การเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับ ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องพึ่งตัวเองมากขึ้น โดยพัฒนาไปสู่การดำเนินกิจการเชิงพาณิชย์มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ที่ต้องหารายได้เลี้ยงตัวเองมากกว่าสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ดังจะเห็นได้จากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยหลายแห่งในปัจจุบัน ต่างหาช่องทางที่จะนำรายได้เข้าสู่มหาวิทยาลัยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดทำโฆษณา การเปิดหลักสูตรปริญญาโท ปริญญาเอก การเปิดหลักสูตรการสอนผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อลดการพึ่งพิงงบประมาณจากรัฐ แต่ในขณะเดียวกันอาจส่งผลกระทบต่อเชิงลบตามมา หากสถาบันอุดมศึกษาไม่คำนึงถึงคุณภาพการจัดการศึกษา รวมถึงอาจเกิดการทำผิดจรรยาบรรณในวิชาชีพ เช่น ปลอมเกรด การสอนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีผู้เรียนจำนวน

มากแต่ขาดคุณภาพ การปล่อยให้ให้นักศึกษาที่ทำผลงานวิทยานิพนธ์โดยไม่มีคุณภาพสำเร็จการศึกษาเป็นต้น

ระบบการศึกษาจีน

ระบบการศึกษาของจีน

วิเลชา ลีสุววรรณ และคณะ (2552, หน้า 6-9) ได้สรุประบบการศึกษาจีนไว้ดังต่อไปนี้ การศึกษาของจีนมีความเจริญก้าวหน้ามาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยได้มีการพัฒนา ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ในแต่ละกาลสมัย รัฐบาลจีนถือว่าการศึกษาเป็นนโยบายที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง รัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่นทุกระดับจึงได้พยายามจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการศึกษาให้สามารถพัฒนาขึ้นไป ในทุกระดับทุกประเภทอย่างกว้างขวาง

ปัจจุบันนี้ จีนมีระบบการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ สถาบันการศึกษามี ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยและบัณฑิตวิทยาลัย กฎหมายการศึกษาแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน กำหนดว่า รัฐบาลรับผิดชอบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี นั่นคือ ตั้งแต่ระดับ ประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น

รัฐบาลจีนให้ความสำคัญต่อการศึกษามากเหนือกว่าการ พัฒนาสาขาใด ๆ รัฐบาลจีนได้กำหนดนโยบาย "การพัฒนาประเทศด้วยวิทยาศาสตร์และการศึกษา" นอกจากนั้น ยังมุ่งที่จะปฏิรูประบบการศึกษาในแนวลึก โดยการจัดการศึกษาแบบให้เปล่าถึง 9 ปี รัฐบาลจีนได้สนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐในทุกระดับ เพิ่มการลงทุนทางการเงินทางการศึกษา และส่งเสริมให้ประชาชนทุกสาขาอาชีพมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การศึกษาในทุกช่องทางและทุกวิถีทาง การศึกษาของจีนยึดมั่นในหลักการ "การพัฒนาสู่ความทันสมัยเปิดสู่โลกและอนาคต" และยังใช้หลักการดังกล่าว นำไปสู่การปฏิรูป และการสร้างการศึกษาให้ก้าวหน้าต่อไป

การศึกษาของจีนมีกระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education: MOE) กำกับดูแล และ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (State Education Commission: SEC) เป็นผู้วางแผนการศึกษาตามนโยบายรัฐ และควบคุมคุณภาพการศึกษา

การศึกษาระดับต่าง ๆ ของจีน สามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. ระดับอนุบาล (Pre-School Education) เป็นการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุระหว่าง 3-5 ปี มีระยะเวลาศึกษาประมาณ 3 ปี

2. ระดับประถมศึกษา (Primary Education) เป็นการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีอายุระหว่าง 6-11 ปี มีระยะเวลาศึกษา 6 ปี โรงเรียนที่เปิดสอนในระดับนี้ส่วนใหญ่ เป็นของรัฐบาลท้องถิ่นระดับต่าง ๆ (Local Educational Authorities)

3. ระดับมัธยมศึกษา (Secondary Education) เป็นการศึกษาของเด็กที่มีอายุระหว่าง 11-17 ปี ใช้เวลาศึกษาในระดับ 6 ปี การศึกษาระดับมัธยมแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

3.1 มัธยมศึกษาทั่วไป (General Middle School) แบ่งออกเป็น 2 ตอน ๆ ละ 3 ปี ดังนี้

มัธยมศึกษาตอนต้น (Junior Middle School)

มัธยมศึกษาตอนปลาย (Senior Middle School)

3.2 มัธยมศึกษาอาชีพศึกษา (Vocational School Education)

3.3 มัธยมศึกษาวิชาชีพพิเศษ (Secondary Professional Education)

โรงเรียนที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นของรัฐบาลท้องถิ่น โดยนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนใหญ่จะสมัครเข้าศึกษาต่อ ไปชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนที่เหลือจะเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาอาชีพ และโรงเรียนมัธยมศึกษาตามลำดับการจัดการศึกษาในข้อ 2 และ 3 เรียกว่า “การศึกษาก่อนขั้นพื้นฐาน” การศึกษาก่อนขั้นพื้นฐานหมายถึงการศึกษาระดับประถมศึกษา (6 ปี) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย (6 ปี) รัฐบาลจีนให้ความสำคัญกับการศึกษาก่อนขั้นพื้นฐานเป็นอย่างมาก หลังการประกาศใช้กฎหมายการศึกษาประเทศจีน ในปี ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา พื้นที่ส่วนใหญ่ในประเทศจีนมีโรงเรียนประถมอยู่ทั่วไป และในเมืองใหญ่หรือเมืองที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างเจริญ จะมีโรงเรียนในระดับมัธยม การศึกษาระดับประถมศึกษาของจีนเริ่มเมื่ออายุ 6 ปี ตามกฎหมายการศึกษาของจีน เด็กที่เข้าเรียนตามเกณฑ์อายุ ไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน เพียงแต่จ่ายค่าหนังสือบางส่วน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ รวมแล้วไม่กี่ร้อยหยวน เนื่องจากการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ ดังนั้น โรงเรียนประถมโดยทั่วไปจะเป็นโรงเรียนของรัฐ โดยจัดให้นักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน รัฐบาลจีนพยายามที่จะพัฒนาให้ประชาชนทั่วประเทศได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะสร้างศูนย์กลางการศึกษาในพื้นที่เขตชนบท

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของจีนมีระยะเวลา 3 ปี วิชาที่เรียนได้แก่ ภาษาจีน คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ฟิสิกส์ เคมี จีวิทยา สานสนเทศ และอื่น ๆ โรงเรียนมัธยมต้นในจีนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งโดยรัฐบาล เนื่องจากการศึกษาระดับมัธยมต้นเป็นการศึกษาภาคบังคับ หลังจากจบการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้วต้องสอบเข้าเพื่อศึกษาต่อในระดับมัธยมต้น โดยโรงเรียนที่จะศึกษาต่อจะกำหนดจากที่อยู่และความต้องการโดยส่วนตัวของนักเรียนเอง ขณะเดียวกัน ในพื้นที่ชนบทก็จะมีศูนย์กลางการศึกษาให้เด็กได้เข้าเรียน

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจีนแบ่งออกเป็นมัธยมปลายทั่วไป มัธยมปลายด้านวิชาชีพ และอาชีวศึกษา โดยการศึกษาระดับมัธยมปลายของจีนใช้เวลา 3 ปี เป็นระดับการศึกษาที่ไม่บังคับ ดังนั้นนักเรียนจะต้องรับผิดชอบ ค่าเล่าเรียนเอง ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีระดับ

ค่าเล่าเรียนที่ต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะประมาณปีละไม่กี่พันหยวน วิชาที่เรียนได้แก่ ภาษาจีน คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา สารสนเทศและอื่น ๆ โรงเรียนมัธยมปลายในจีน ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนของรัฐ แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นโรงเรียนเอกชน ทั้งนี้ การเข้าเรียนในระดับมัธยมปลายในจีนจำเป็นต้องสอบเข้า โดยดูจากระดับคะแนนที่สอบได้ ซึ่งข้อสอบที่ใช้จะเป็นข้อสอบที่จัดทำโดยส่วนการศึกษาภูมิภาค

การศึกษาด้านวิชาชีพ หมายถึง โรงเรียนด้านวิชาชีพ รวมถึงหลักสูตรอบรมวิชาชีพระยะสั้น หลังปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา การพัฒนาด้านอาชีวศึกษาของจีนพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ปี ค.ศ. 1997 อัตราส่วนระหว่างนักเรียนด้านการอาชีพในระดับมัธยมกับนักเรียนมัธยมศึกษาปกติอยู่ในระดับร้อยละ 18.9 ในปี ค.ศ. 1980 และอัตราดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 56.47 ในปี ค.ศ. 1999 ปัจจุบัน สถานการณ์การเติบโตของการศึกษาด้านอาชีพมีการเปลี่ยนแปลงคือ การศึกษาด้านเศรษฐกิจการคลัง พลศึกษา ศิลปกรรมมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ส่วนการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มลดลง ในปี ค.ศ. 2005 มีนักศึกษาในสายอาชีพที่กำลังศึกษาอยู่จำนวนประมาณ 6 ล้านคน

4. ระดับอุดมศึกษา (Higher Education) สถาบันการศึกษาที่สอนระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วย มหาวิทยาลัย (Universities) สถาบัน (Institutes) และวิทยาลัย (Short-cycle Universities) การศึกษาระดับอุดมศึกษาของจีนมีคุณภาพดีทั้งการเรียนการสอน และการวิจัย ผลสำเร็จในการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์

การศึกษาระดับอุดมศึกษาหมายถึงการศึกษาระดับอนุปริญญา ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท รวมถึงการศึกษาระดับปริญญาทั้งหมด การศึกษาระดับอนุปริญญาใช้เวลา 2-3 ปี ระดับปริญญาตรีใช้เวลา 4 ปี แพทยศาสตร์ 5 ปี และยังมีบางสาขาวิชาที่ใช้เวลา 5 ปีเช่นเดียวกัน ปริญญาโทใช้เวลา 2-3 ปี ปริญญาเอกใช้เวลา 3 ปี

การศึกษาระดับอุดมศึกษาของจีนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายหลังปี ค.ศ. 1981 เป็นต้นมา จีนได้เริ่มจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามแบบสากลทั่วไปที่ชัดเจน โดยแบ่งเป็น 3 ระดับคือ ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก หลังจากที่ผ่านมาการปรับปรุงหลักสูตรหลายครั้ง การศึกษาระดับปริญญาได้มีการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษามีระดับสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านวิทยาศาสตร์ รวมถึงการพัฒนาอื่น ๆ ของประเทศก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

การศึกษาระดับสูงของจีนมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าร้อยปี ปัจจุบันมหาวิทยาลัยในจีนมีจำนวนประมาณ 3,000 แห่ง โดย 2 ใน 3 เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ และ 1 ใน 3 เป็นมหาวิทยาลัยเอกชน การเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยของจีนจำเป็นต้องผ่านการสอบเข้าศึกษา โดยดูจากระดับ

คะแนนในการสอบ ข้อสอบที่ใช้กำหนดโดยส่วนการศึกษามณฑล และส่วนการศึกษามณฑลจะเป็นผู้กำหนดเกณฑ์คะแนนด้วย

มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในจีนส่วนใหญ่จะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ผู้ที่เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเอกชนมักจะเป็นผู้ที่เรียนในโรงเรียนมัธยมปลายของเอกชน หรือเป็นผู้ที่เรียนสายวิชาชีพในระดับมัธยมปลาย ในปี 2005 มหาวิทยาลัยทั่วประเทศจีนเปิดรับสมัครนักศึกษาปริญญาโท จำนวน 326,000 คน นักศึกษาปริญญาโทที่กำลังศึกษาอยู่มีจำนวน 820,000 คน ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท มีจำนวน 151,000 คน จากจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาทั้งหมดประมาณ 2.39 ล้านคน

ปริญญาบัตรของจีน

ปริญญาบัตรของจีนแบ่งเป็น ปริญญาบัณฑิต มหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต

ระดับปริญญาบัณฑิต (ปริญญาตรี) (4-5 ปี) ผู้ที่สามารถจบการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้และสารนิพนธ์ที่เขียนนั้นผ่านเกณฑ์ ถือว่าได้ปริญญาบัตรระดับปริญญาบัณฑิต

ระดับมหาบัณฑิต (2-3 ปี) ผู้ที่สามารถจบการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ สอบผ่านวิทยานิพนธ์ และมีคะแนนในระดับที่สอบผ่าน ถือว่าได้ปริญญาบัตรระดับมหาบัณฑิต

ระดับดุษฎีบัณฑิต (3-4 ปี) ผู้ที่สามารถจบการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ สอบผ่านวิทยานิพนธ์ และมีคะแนนในระดับที่สอบผ่าน ถือว่าได้ปริญญาบัตรระดับดุษฎีบัณฑิต

การเปรียบเทียบระบบอุดมศึกษาระหว่างไทยกับจีน

Ruan Shaoqiang (2009) ได้กล่าวถึงการศึกษาไทยว่า ในปัจจุบันระบบอุดมการศึกษาไทยมีลักษณะไปในทางนานาชาติมากขึ้น โดยมีการบริหารการศึกษาแบบนานาชาติ การจัดหลักสูตรแบบนานาชาติ การเรียนการสอนแบบนานาชาติ และการอบรมแบบนานาชาติ ด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้อุดมการศึกษาไทยได้พัฒนาอย่างรวดเร็วและมีคุณภาพมากขึ้น แต่ที่สำคัญ คือ ทำให้นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาสามารถเลือกประกอบอาชีพได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งประการที่ทำให้นักศึกษาชาวจีนเข้าไปเรียนในประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้น

หลิว ซิวยูน (2546, หน้า 17-18) ได้กล่าวถึงปัจจัยหลายด้านที่สนับสนุนให้นักศึกษาชาวต่างชาติเข้ามาเรียนในประเทศไทยสรุป คือ ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันและค่าเรียนถูกกว่าประเทศตะวันตก ระบบการศึกษาและคุณภาพการศึกษาเป็นที่ยอมรับในทั่วโลก และความปลอดภัยทางสังคมและการเมือง

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (2551, หน้า 1) มีนโยบายที่มุ่งเน้นการส่งเสริมความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันอุดมศึกษาไทยให้ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในกลุ่มภูมิภาคและพัฒนาศักยภาพของสถาบันอุดมศึกษา

ไทยให้สามารถแข่งขันได้ในเวทีนานาชาติ โดยมีการดำเนินกิจกรรมความร่วมมือทางวิชาการกับต่างประเทศนับเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยมีการลงนามระหว่างกันอย่างจริงจัง และเป็นประโยชน์ที่แท้จริงของอุดมศึกษาระหว่างกัน ในปี พ.ศ. 2548 สถาบันอุดมศึกษาไทยจำนวน 68 แห่ง ได้ลงนามกับสถาบันอุดมศึกษาหรือหน่วยงานของต่างประเทศเป็น 583 ฉบับ

Li Dan (2010) ได้ศึกษาเกี่ยวกับนักศึกษาชาวจีนในประเทศไทยพบว่า เหตุผลที่นักศึกษาชาวจีนเข้ามาเรียนในประเทศไทย ประการแรก คือ การสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยของประเทศไทยจะง่ายกว่าในประเทศจีน ประการที่สอง ค่าใช้จ่ายในประจำวันจะถูกกว่าไปเรียนอยู่ที่ประเทศตะวันตก และประการที่สาม คือ อุดมศึกษาไทยมีระบบการศึกษาแบบนานาชาติ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว มีโอกาสไปเรียนต่อที่ประเทศอื่นมากกว่า

จากข้อมูลและแนวคิดที่กล่าวไว้ ผู้วิจัยอาจสรุปได้ว่า ระบบอุดมศึกษาไทยกับจีนมีลักษณะที่เหมือนในหลาย ๆ ด้าน เช่น ระยะเวลาในการศึกษาในแต่ละระดับของอุดมศึกษา แนวโน้มการพัฒนาอุดมศึกษาสู่นานาชาติสากล แต่เมื่อเปรียบเทียบระบบอุดมศึกษาระหว่างไทยกับจีนแล้วปรากฏว่า ระบบอุดมศึกษาไทยจะพัฒนาได้สมบูรณ์กว่าระบบอุดมศึกษาจีนในด้านระบบอุดมศึกษาแบบนานาชาติ โดยมีการบริหารจัดการหลักสูตรแบบนานาชาติ และการเรียนการสอนแบบนานาชาติ ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่อุดมศึกษาจีนยังขาดช่วงการพัฒนา ซึ่งกลายเป็นจุดเด่นที่ทำให้อุดมศึกษาไทยได้ดึงดูดนักศึกษาต่างประเทศเข้ามาเรียนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ สังคมวัฒนธรรมที่งดงาม และเศรษฐกิจที่มั่นคงก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนทำให้นักศึกษาต่างประเทศสนใจที่จะมาศึกษาในประเทศไทยมากขึ้น

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับชาวต่างชาติในประเทศไทย

ศูนย์วิจัยเอแบคชนวัตกรรมทางสังคม (2551) เปิดเผยผลสำรวจเรื่อง "ชาวต่างประเทศมองประเทศไทยอย่างไร หลังเกิดเหตุปะทะกันรุนแรงและการประกาศภาวะฉุกเฉิน" กรณีศึกษาตัวอย่าง นักธุรกิจ นักลงทุนและนักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน 532 ราย ระหว่างวันที่ 2-5 กันยายน 2551 ผลสำรวจความพึงพอใจจากคะแนนเต็ม 10 คะแนน พบว่าความพึงพอใจของชาวต่างประเทศลดต่ำลงในวงจำกัด 3 ด้าน คือ ด้านสถานการณ์การเมือง ด้านภาวะเศรษฐกิจ และด้านความเป็นธรรมในสังคม ส่วนในด้านอื่น ๆ กลับเพิ่มขึ้นได้แก่ พึงพอใจต่อประชาชนคนไทยเพิ่มจาก 8 มาอยู่ที่ 8.20 ด้านวัฒนธรรมไทยเพิ่มจาก 7.86 มาอยู่ที่ 8.12 ด้านอาหารไทยเพิ่มจาก 8 มาอยู่ที่ 8.16 ด้านสถานที่ท่องเที่ยวเพิ่มจาก 7.14 มาอยู่ที่ 7.43 ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มขึ้นจาก 7.28 มาอยู่ที่ 7.32 ด้านการบริการของด่านตรวจคนเข้าเมืองเพิ่มจาก 7.13 มาอยู่ที่ 7.25 เมื่อสอบถามถึงความสุข

มวลรวมของชาวต่างประเทศในประเทศไทย เปรียบเทียบก่อนและหลังเกิดเหตุปะทะรุนแรงและประกาศภาวะฉุกเฉิน พบว่า ความสุขมวลรวมของชาวต่างประเทศกลับไม่แตกต่าง คือ จาก 8.02 มาอยู่ที่ 8.06

บุญยา สุธีธร และภัสวดี นิติเกษตรสุนทร (2541) ได้ศึกษา “เจตคติและความประทับใจของชาวต่างประเทศที่ได้มาเยี่ยมประเทศไทย” ผลการวิจัย คือ นักศึกษาจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยมากที่สุด ความประทับใจของชาวต่างประเทศที่ได้มาเยี่ยมประเทศไทย คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อาหารไทย การจับจ่ายซื้อของที่ระลึก ที่พัก ค่าใช้จ่ายระหว่างอยู่ในประเทศไทย วัฒนธรรมประเพณี ส่วนปัญหาอุปสรรคที่ชาวต่างชาติส่วนใหญ่เผชิญ คือ ปัญหาด้านการจราจร ปัญหาเกี่ยวกับการขอรับบริการจากหน่วยงานราชการ และปัญหาด้านการสื่อสาร อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีภาพลักษณ์ค่อนข้างดี กล่าวคือ ในทัศนคติของชาวต่างชาติส่วนใหญ่รู้สึกดีเมื่อได้เข้ามาเยี่ยมในประเทศไทย

อารยา วรรณประเสริฐ (2542) ได้ศึกษา “ภาพลักษณ์ประเทศไทยในสายตานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ” ผลการวิจัยพบว่าภาพลักษณ์ประเทศไทยในสายตาชาวต่างประเทศ โดยประชาชนเป็นมิตรและมีน้ำใจไมตรีดีมาก เป็นภาพลักษณ์ทางบวกในระดับสูงที่สุด

บุญเชิด หนูอ้อม และชนิกานต์ กู้เกียรติ (2554) ได้ศึกษา “ดัชนีชี้วัดความสุขของชาวต่างชาติในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข” ผลการวิจัยพบว่า ชาวต่างชาติได้เข้ามาพักอาศัยในเทศบาลเมืองแสนสุขเป็นจำนวนเพิ่มขึ้น รวมทั้งได้มีโครงการที่จะให้ชาวต่างชาติมาพักอาศัยชั่วคราว โดยเฉพาะเทศบาลเมืองแสนสุขซึ่งมีความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยในชีวิต ดังนั้นเทศบาลเมืองแสนสุขควรที่จะต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่จะส่งเสริมความเป็นอยู่ โดยให้ชาวต่างชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีการให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นพลเมืองของสังคมเพื่อ ก่อให้เกิดความผสมกลมกลืนด้านวัฒนธรรม อันจะทำให้ชาวต่างชาติมีความสุขในขณะที่ดำเนินชีวิตอยู่ในประเทศไทย

เรวัต แสงสุริยงค์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “วิถีชีวิตของชาวต่างชาติในนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบังและมาบตาพุด” โดยมีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ชาวต่างชาติส่วนใหญ่ที่มีที่พักอาศัยเป็นคอนโด อพาร์ทเมนต์ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินระดับปานกลางถึงระดับดี ในด้านการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวต่างชาติส่วนใหญ่นิยมซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันจากร้านซูเปอร์มาร์เก็ตใกล้บ้าน นิยมใช้เวลาด้วยการเล่นกีฬา และนอกจากการเล่นกีฬาแล้วจะนิยมใช้เวลาว่างอยู่ที่ที่พักอาศัยมากกว่านอกที่ที่พักอาศัย เช่น ดูทีวี และอ่านหนังสือ เป็นต้น ในด้านการสื่อสารพบว่า ชาวต่างชาติส่วนใหญ่ใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารเป็นประจำ โดยมีการใช้ภาษาไทยรองลงมาจากภาษาอังกฤษ ในด้านการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย ชาวต่างชาติส่วนใหญ่

สามารถพูดภาษาไทยได้เล็กน้อย และส่วนใหญ่จะไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ รับประทานอาหารไทยบ่อยครั้ง เคยเข้าร่วมงานมงคลของไทย และส่วนใหญ่ไม่เคยทำบุญหรือศรัทธาแบบชาวไทย โดยมีปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย คือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนคนไทย และความสนใจข่าวสารและสถานการณ์ของประเทศไทย มีอิทธิพลเสริมทำให้ชาวต่างชาติปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยเพิ่มขึ้น และในด้านการปรับตัวเข้ากับสังคมไทยนั้นพบว่า ชาวต่างชาติส่วนใหญ่จะมีความประทับใจต่อประชาชนมากที่สุด โดยความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานคนไทยอยู่ในระดับทุติยภูมิมากกว่าระดับปฐมภูมิ

Li Dan (2010) ได้ศึกษาและสรุปสภาพปัญหาทั่วไปในการดำรงชีวิตประจำวันของนักศึกษาชาวจีนยูนนานที่เรียนในประเทศไทยไว้ดังนี้

1. ปัญหาการจราจรเป็นปัญหาของทุกคน ซึ่งทำให้รู้สึกวุ่นวาย ไม่อยากเดินทาง เพราะจะเสียเวลามากในการเดินทาง
2. ปัญหาทางสภาพแวดล้อมที่มักจะพบกับสัตว์ต่าง ๆ เช่น ยุง สุนัข มด เป็นต้น
3. ปัญหาทางด้านการใช้ภาษาไทย โดยเฉพาะผู้ที่ไม่เคยเรียนมาก่อน ซึ่งทำให้การดำรงชีวิตประจำวันเป็นไปด้วยยากลำบาก
4. ปัญหาทางด้านการเรียน ส่วนใหญ่รู้สึกว่า เวลาเรียนน้อย ไม่เหมือนกับการเรียนในมหาวิทยาลัยของจีน โดยมีการจัดการเรียนเกือบทุกวัน วันละ 8 ชั่วโมง
5. เมื่อประสบปัญหาปัญหาต่าง ๆ มักจะได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนหรืออาจารย์คนไทย
6. รู้สึกมีความสุขสบายกับสังคมวัฒนธรรมไทย และอยากอยู่ในประเทศไทยเป็นระยะเวลานาน โดยหางานทำ ศึกษาต่อ หรือ ธุรกิจส่วนตัว

จากผลงานวิจัยที่กล่าวไว้ สามารถสรุปได้ว่า ชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีความรู้สึกสบายและความปลอดภัยในทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะมิตรและน้ำใจไมตรีจากชาวไทยทั่วไป ปัญหาที่มักจะประสบ คือ ปัญหาทางด้านจราจร การใช้ภาษาไทย ส่วนปัญหาอื่นที่ชาวต่างชาติประสบจะมีความแตกต่างกันไปตามเป้าหมายหรือสถานการณ์ที่อยู่ประเทศไทย เช่น นักศึกษาจะมีปัญหาเกี่ยวกับการเรียน นักท่องเที่ยวจะมีปัญหาเกี่ยวกับการขอรับบริการจากหน่วยราชการ เป็นต้น

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

ความหมายของการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural Adaptation)

อมรา พงศาพิชญ์ (2547, หน้า 16) ได้อธิบายถึงความหมายของ Cultural Adaptation ว่า

การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการปรับตัวอาจศึกษาจากด้านการปรับตัวทางชีวภาพและการปรับตัวทางวัฒนธรรม ผู้ที่ใช้คำว่า ปรับตัวมักจะใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษา ซึ่งอาจเป็นมนุษย์และสัตว์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ (Habitat) การศึกษาในลักษณะนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่า ได้มี (ก) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน (ข) การปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสมหรือ (ค) การปรับสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับสภาพมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่า การปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วน เพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

กลอยกมล ขวัญเยื้องพันธุ์ (2546, หน้า 27) ได้กล่าวถึง Cultural Adaptation ว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับสาขาจิตวิทยาเห็นได้ชัด เนื่องจากเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ของอัตลักษณ์เดิม (Identity-Being) ไปสู่อัตลักษณ์ใหม่ (Identity-Becoming) กล่าวคือ การที่บุคคลต้องเข้าไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีวัฒนธรรมต่างไปจากเดิม หรือเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่เป็นเหตุให้บุคคลเกิดความตึงเครียดและส่งผลกระทบต่ออาการทางจิตใจ และร่างกายได้ อีกนัยหนึ่ง คือ การเกิดสภาวะตื่นตระหนกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) เมื่อต้องเผชิญกับสิ่ง ไม่คุ้นเคย สัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นรู้ว่าควรปฏิบัติอย่างไร เมื่อต้องอยู่ในสถานที่ หรือวัฒนธรรมใหม่

วิวัฒนาการของการศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรม

วิวัฒนาการของการศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมสามารถจำแนกได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคเริ่มแรก ยุคพัฒนา และยุคทอง

1. ยุคเริ่มแรก

การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมในยุคเริ่มแรกเป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับจิตใจของผู้อพยพเข้ามาในดินแดนสหรัฐอเมริกา ตามผลการสถิติประชากรของสหรัฐอเมริกาประจำปี ค.ศ. 1903 ได้ปรากฏว่า ประชากรที่อยู่ในโรงพยาบาลจำนวน 70% เป็นผู้อพยพ และได้ส่งผลกระทบในหลายด้าน โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ ด้านแรงงาน และการเมือง หลังจากนั้น โรงพยาบาลโรคจิตก็มีการรวบรวมข้อมูลของผู้ป่วยและได้ปรากฏผลเช่นเดียวกันว่า ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีฐานะเป็นผู้อพยพ ต่อจากนั้น จึงทำให้นักวิชาการต่าง ๆ ได้เกิดความสนใจในการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผู้อพยพ โดยเฉพาะในด้านโรคจิต

2. ยุคพัฒนา

เมื่อปลายศตวรรษที่ 20 นักวิชาการได้เปลี่ยนมุมมองของการศึกษาปัญหาผู้อพยพจากโรคจิตกลายเป็นมุมมองด้านเหตุผลที่ทำให้เกิดโรคจิตของกลุ่มคนดังกล่าว ในระยะเวลานั้น

การศึกษาค้นคว้ามักจะศึกษาในแง่ทฤษฎี แต่ขาดการปฏิบัติทดลอง เนื่องจากว่า การเก็บข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมมีความยากลำบาก จึงทำให้การเก็บข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างตามที่ผู้วิจัยแต่ละคนหาได้ง่ายโดยไม่มีการคัดเลือก และละเอียดพิถีพิถันที่มีความสำคัญประการหนึ่ง คือ ปัจจัยของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน

3. ยุคทอง

ต่อจากยุคพัฒนามาประมาณ 10 ปี การศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว และได้เข้าสู่ในยุคทอง นอกจากมีการพัฒนาวิธีการศึกษาให้มากขึ้นแล้ว ขอบเขตและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาก็ได้ขยายกว้างขึ้น เช่น ผู้อพยพ นักศึกษาต่างชาติ ผู้ลี้ภัย แรงงานต่างด้าว นักท่องเที่ยว รวมทั้งผู้พักแรมประเภทอื่นด้วย เป็นต้น ส่วนผู้ที่มีความสนใจศึกษาในเรื่องนี้ก็เริ่มมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น เช่น นักวิชาการด้านภาษา นักวิชาการด้านจิตวิทยา เป็นต้น ซึ่งส่งผลทำให้การศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมได้มีความสมบูรณ์มากขึ้น (Yang Hongjun, 2005, pp. 31-32)

การศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมมีการพัฒนาเป็นระยะ 3 ยุค ในยุคเริ่มแรกเป็นการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผู้อพยพ โดยเฉพาะในด้านโรคจิต ต่อจากนั้นในยุคพัฒนา การศึกษาค้นคว้าจะเน้นในแง่ทฤษฎี แต่ขาดการปฏิบัติทดลอง หลังจากนั้นได้เข้าเป็นยุคทอง นอกจากมีการพัฒนาวิธีการศึกษาให้มากขึ้นแล้ว ขอบเขตและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาก็ได้ขยายกว้างขึ้น

การช็อกทางวัฒนธรรม (Cultural Shock)

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย (2549, หน้า 113-114) ได้อธิบายความหมายของการช็อกทางวัฒนธรรมไว้ว่า

การช็อกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) ได้แก่สภาวะที่บุคคลถูกกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรงเมื่อเข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมใหม่โดยทันทีทันใด เป็นผลมาจากการที่วัฒนธรรมใหม่นั้นแตกต่างอย่างมากระหว่างกับสังคมที่ตนเคยอยู่เดิม อาจจะเป็นด้านภาษา หรือประเพณีปฏิบัติ ทำให้บุคคลผู้เข้าไปอยู่ใหม่เกิดความกังวลใจไม่แน่ใจในความคาดหวังของสังคมใหม่หรือรู้สึกว่าเป็นคนนอกที่แปลกแยกบุคคลอาจต้องประสบปัญหาอาการช็อกทางวัฒนธรรมอีกครั้งเมื่อกลับคืนสู่สังคมเดิมของตน

นิยพรธณ วรณศิริ (2540, หน้า 73) มีแนวคิดเกี่ยวกับการช็อกทางวัฒนธรรมดังนี้

การช็อกทางวัฒนธรรมเป็นสภาพทางจิตใจ อารมณ์ และความรู้สึกที่มีต่อพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากพฤติกรรมที่บุคคลเคยรู้ เคยเห็น เคยประพฤติปฏิบัติ และมีประสบการณ์มาก่อนเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นกะทันหันเพราะไม่ได้คาดคิดว่าจะพบเห็นพฤติกรรม หรือสิ่งของ หรือระบบและกฎเกณฑ์ของสังคมที่แตกต่างไปจากที่ตนเคยมีประสบการณ์มาก่อนอย่างมากมาย จนปรับตัวและ

ปรับใจรับปรากฏการณ์เหล่านั้นไม่ทันเพราะไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจมาก่อน ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการช็อกทางวัฒนธรรมนี้มักจะเกิดขึ้นกับคนต่างวัฒนธรรมซึ่งต้องเข้าไปสัมผัสกับอีกวัฒนธรรมหนึ่งอย่างกะทันหัน โดยมีได้เรียนรู้ถึงกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ มาก่อน ความไม่เข้าใจเหตุการณ์ และสภาพที่แตกต่างก็ตีความไม่เคยชินก็ตีความก่อให้เกิดความรู้สึกที่รับไม่ได้ การไม่ยอมรับ ไม่เข้าใจ ทำใจไม่ได้ และในที่สุดก็จะเกิดการต่อต้านและตอบโต้ต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้งทางตรงและทางอ้อม การต่อต้านโดยตรงก็คือ การปฏิเสธไม่ยอมเข้าร่วมหรือสังสรรค์กับคนต่างวัฒนธรรม การแสดงอาการรังเกียจโดยเปิดเผย การดิ้นรนหนีทางร้าย การบ่นหรือพูดถึงอย่างไม่สบอารมณ์บ่อยครั้ง ส่วนการต่อต้านโดยทางอ้อม ได้แก่ การหันหลังให้วัฒนธรรมนั้นอย่างสงบ ไม่ให้ความร่วมมือ ถอนตัวออกจากสังคมและแยกอยู่ตามลำพัง ทางด้านจิตใจและอารมณ์จะมีผลมากที่สุด โดยที่บุคคลจะเกิดความคับข้องใจ ขัดแย้งในใจ หงุดหงิด ชะงักงันในความคิดและอุดมการณ์ สับสน และจะกลายเป็นคนมองโลกในแง่ร้ายไปในที่สุด ความไม่ปรกติทางจิตใจจะมีผลในทางร่างกาย และบุคลิกภาพ เช่น เป็นโรคประสาท มีความเครียดสูง เกิดอาการปวดหัวตัวร้อนได้ เป็นต้น การช็อกทางวัฒนธรรมมักจะเกิดแก่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสเข้าไปอยู่กับคนต่างวัฒนธรรม เช่น นักศึกษาทางวัฒนธรรมผู้ซึ่งจำเป็นต้องไปหาประสบการณ์ในวัฒนธรรมต่างถิ่น ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ไปปฏิบัติงานในสังคมอื่น (เช่น ทูตและข้าราชการต่างประเทศ ผู้ทำงานในระหว่างองค์การระหว่างประเทศ ฯลฯ) ชนกลุ่มน้อยผู้อพยพเข้าไปอยู่ในสังคมอื่นเพราะสถานการณ์ทางการเมือง และภัยธรรมชาติ บุคคลผู้ไปเจริญเติบโต หรือใช้ชีวิตในต่างแดนเป็นเวลานานจนลืมหรือไม่ชินกับวัฒนธรรมเดิมของตนต่อไปแล้ว เป็นต้น อัตราการช็อกทางวัฒนธรรมจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ 1. ขบวนการปลูกฝังสั่งสอนวัฒนธรรมเดิม (Enculturation) ถ้าบุคคลถูกปลูกฝังวัฒนธรรมเดิมมาแน่นหนา ก็จะทำให้การยอมรับ และเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองมากเกินไปได้ยากมาก 2. อคติทางวัฒนธรรม (Ethnocentrism) ถ้าบุคคลมีความนิยมในวัฒนธรรมของตนเองมากเกินไป และตัดสินสิ่งอื่น ผู้อื่นด้วยค่านิยมของตนเองอยู่เสมอ กรณีนี้การช็อกทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะการไม่ทำใจเป็นกลาง และยอมรับวัฒนธรรมผู้อื่นไม่ได้ การช็อกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชน (ไม่ใช่เฉพาะตัวบุคคล) จะส่งผลให้เกิดสภาพสับสน ขัดแย้ง และการชะงักงันในสังคม สังคมจะก้าวเดินต่อไป หรือพัฒนาให้ก้าวหน้าไม่ได้ สังคมจะไม่เจริญ

Jiang Peng (2007, p. 29) ได้กล่าวถึงการช็อกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเนื่องจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งทำให้จิตใจและความรู้ของผู้สัมผัสมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะดังนี้

รู้สึกสับสนเนื่องจากสภาพจริงไม่สอดคล้องกับที่คาดหวัง

รู้สึกแปลกใจเนื่องจากการสัมผัสกับวัฒนธรรมใหม่

รู้สึกสูญเสียเนื่องจากไม่ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย เช่น เพื่อน อำนาจ เป็นต้น

รู้สึกถูกปฏิเสธหรือไม่ยอมรับจากสมาชิกในวัฒนธรรมใหม่

รู้สึกไม่มีความมั่นใจในการแสดงความสามารถของตนเอง

รู้สึกอ่อนแอเนื่องจากไม่สามารถควบคุมภาวะแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

จากการอธิบายการช็อกทางวัฒนธรรมที่กล่าวไว้แล้ว สรุปได้ว่า การช็อกทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ เนื่องจากบุคคลได้สัมผัสกับวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งทำให้นักคลดังกล่าวได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ อารมณ์ความรู้สึก โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น อคตินิยมทางวัฒนธรรม ประเพณีปฏิบัติ ภาษา เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

Wu Jing (2007, p. 7) ได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มคนที่พำนักอาศัยเป็นระยะเวลานาน คือ กลุ่มคนที่ดำเนินชีวิตในสังคมวัฒนธรรมที่ไม่ได้เป็นวัฒนธรรมเดิมของตนเองเป็นระยะเวลานาน เช่น ผู้ลี้ภัย ผู้อพยพ เป็นต้น ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมเดียวกัน (Members of Same Society)
2. กลุ่มคนที่พำนักอาศัยเป็นระยะเวลาสั้นหรือเรียกว่าผู้พักแรม (Sojourner) คือ กลุ่มคนที่ดำเนินชีวิตในสังคมวัฒนธรรมที่ไม่ได้เป็นวัฒนธรรมเดิมของตนเองเป็นระยะเวลานาน เช่น นักศึกษาต่างชาติ นักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมแตกต่างกัน (Members of Different Societies)

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

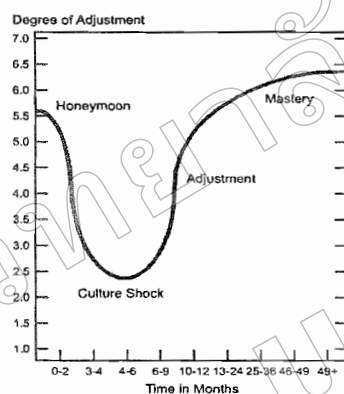
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมมีดังต่อไปนี้

การปรับตัวทางวัฒนธรรมแบบการเรียนรู้วัฒนธรรม (Culture Learning) เป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่ค่อย ๆ ใช้เวลาอบรมบ่มเพาะเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ Richard (1994 cited in Yang Hongjun, 2005, p. 38) มีแนวคิดว่า ภาษา ท่าทาง ความเคยชินต่าง ๆ ของกลุ่มชนใดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมที่เคยชินแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ในสังคมแปลกใหม่ย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกกังวลและความไม่แน่ชัด ดังนั้นกลุ่มชนเหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการเรียนรู้สังคมวัฒนธรรมใหม่ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การทักทายกัน การกล่าวขอบคุณ การรู้เรียนจากเพื่อน เป็นต้น

การปรับตัวทางวัฒนธรรมแบบแรงผลักดัน (Stress Coping) การปรับตัวทางวัฒนธรรมวิธีการดำเนินชีวิต ระบบความคิด และค่านิยมย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงและมีการเกิดการช็อกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอิทธิพลที่ทำให้เกิดแรงผลักดันแก่ผู้สัมผัสสังคมวัฒนธรรมใหม่ และบังคับให้มีการรับมือสถานการณ์ เพื่อต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในตอนนั้น ดังนั้นการปรับตัวทางวัฒนธรรมจะเริ่ม

จาก การไม่ยอมรับ การปฏิเสธ การหาเงา การยอมรับ การปรับตัว จนเข้าสู่การผสมผสาน
(Bennett, 1986 cited in Yang Hongjun, 2005, p. 38)

กระบวนการในการปรับตัวทางวัฒนธรรมแบบทฤษฎีเส้นโค้ง U (U- Curve Model)
Lysgaard (1955 cited in Yang Hongjun, 2005, p. 42) เป็นผู้บัญญัติทฤษฎีเส้นโค้ง U โดยมีแนวคิด
ว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะแบบจลนภาพ โดยเริ่มต้นจากความรู้สึก
ตื่นเต้นดีใจ (Honeymoon) แล้วค่อย ๆ ประสบปัญหาที่เกิดจากการช็อกทางวัฒนธรรม (Culture
Shock) จนมีการปรับ (Adjustment) ให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมใหม่ (Mastery) ดังนั้น ใน
กระบวนการการปรับตัวทางวัฒนธรรมจะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงคล้าย ๆ กับ เส้นโค้ง U ดังนี้

ภาพที่ 1 U- curve Model

ส่วน Adler (1972, cited in Jiang Peng, 2007, pp. 40-41) ก็แนวคิดในทำนองเดียวกันว่า
กระบวนการในการปรับตัวทางวัฒนธรรมมี 5 ช่วง ได้แก่

1. ช่วงที่มีการสัมผัส (Contact Stage) การสัมผัสกับสิ่งแปลกใหม่ และมีความรู้สึกตื่นเต้น
2. ช่วงที่มีการสลายตัว (Disintegration Stage) ความรู้สึกตื่นเต้นหายไป และเริ่มเกิด
ความรู้สึกงวยงง สับสน และวุ่นวาย
3. ช่วงที่มีการบูรณาการใหม่ (Reintegration Stage) เริ่มที่จะปรับสร้างค่านิยมใหม่สำหรับ
สังคมวัฒนธรรมใหม่
4. ช่วงที่มีการปรับตัวด้วยตนเอง (Automatic Stage) เริ่มมีการเรียนรู้และยอมรับสังคม
วัฒนธรรมใหม่
5. ช่วงที่มีการผสมผสาน (Independent Stage) การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม และ
ปรับตัวให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมใหม่

วิธีการในการปรับตัวทางวัฒนธรรม

Berry (1974, pp. 345-383 cited in Yu Wei, 2005, p. 838) มีความเห็นว่า ในการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจะมีอยู่ 2 มิติ คือ รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง และมีการปรับเปลี่ยนจนยอมรับวัฒนธรรมใหม่ แต่ปัญหาของการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้น นอกจากต้องมีความเข้าใจถึงประเพณี ระบบสังคม และศาสนาแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนและเลือกพฤติกรรมกับค่านิยม ดังนั้น วิธีการจากการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเข้าสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรมมักจะมีอยู่ 4 วิธี คือ

1. การผสมผสาน (Integration) หมายถึง ในการปรับตัวทางวัฒนธรรม นอกจากมีการรักษาวัฒนธรรมแม่ไว้แล้ว ยังมีการติดต่อความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมใหม่ เพื่อผสมผสานวัฒนธรรมทั้งสองวัฒนธรรม
2. การย่อและดูดซึม (Assimilation) หมายถึง ในการปรับตัวทางวัฒนธรรม ไม่รักษาวัฒนธรรมแม่ไว้เสียทีเดียว และยินดีที่จะยอมรับวัฒนธรรมใหม่
3. การแบ่งแยก (Separation) หมายถึง การปรับตัวทางวัฒนธรรมที่รักษาวัฒนธรรมแม่ไว้ และไม่อยากจะมีการติดต่อความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมใหม่
4. กลุ่มชายขอบ (Marginalization) หมายถึง การปรับตัวทางวัฒนธรรมที่รักษาและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมแม่ ไม่มีความสนใจในการที่จะติดต่อความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมใหม่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม

Ward (1992, pp. 175-194 cited in Chen Hui, 2003, p. 705) มีความคิดเห็นว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมประกอบด้วย 2 มิติ คือ สังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Adaptation) กับสภาพจิตใจ (Psychological Adaptation)

Mendenhall and Oddou (1985, pp. 39-47 cited in Chen Hui, 2003, pp. 135-136) มีแนวคิดว่าการปรับตัวทางวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 มิติ คือ อารมณ์ความรู้สึก พฤติกรรม และการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกหมายถึง ความสุขของบุคคลที่พำนักอาศัยเป็นระยะเวลาสั้น พฤติกรรมหมายถึง สภาพของพฤติกรรมบุคคลสัมผัสกับวัฒนธรรมใหม่ ส่วนการรับรู้หมายถึง ค่านิยมและระดับการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ของบุคคล

เรวัต แสงสุริยงค์ (2542, หน้า 59-60) ได้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวต่างชาติในนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบังและมาพบพบว่า ชาวต่างชาติส่วนใหญ่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยระดับปานกลาง แต่มีความสัมพันธ์เชิงบวกระดับต่ำระหว่างระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยกับการปรับตัวเข้ากับสังคมไทยของชาวต่างชาติ ชาวต่างชาติจะมีความประทับใจต่อประชาชนมากที่สุด โดยความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานคนไทยอยู่ในระดับทุติยภูมิมากกว่าระดับปฐมภูมิ รูปแบบ

ของความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเป็นการรับประทานอาหารกลางวันและอาหารค่ำด้วยกัน และเมื่อมีเวลาว่างจะนิยมไปท่องเที่ยวหรือพักผ่อนที่ภาคเหนือ ในด้านความสนใจต่อประเทศไทยพบว่า ชาวต่างชาติส่วนใหญ่สนใจข่าวสารและสถานการณ์ของประเทศไทยอยู่ในระดับปานกลาง โดยสนใจต้องการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมและประเพณีมากเป็นอันดับ 1 รองลงมาเป็นเรื่องภาษา การลงทุน และกฎหมายตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย คือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

Hammer (1989, pp. 247-260) ได้เสนอปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็น 8 ประการ คือ การสนับสนุนของสังคมเจ้าภาพ โครงสร้างของสังคมเจ้าภาพ การยอมรับของสังคมเจ้าภาพ วิธีการคบค้าสมาคมระหว่างกัน อคติที่มีต่อกลุ่มชนและวัฒนธรรม ความเห็นพ้องระหว่างวัฒนธรรม ความใกล้เคียงระหว่างวัฒนธรรม และความสามารถในการใช้ภาษาถิ่น นอกจากนี้แล้ว ความรู้ความเข้าใจของวัฒนธรรมท้องถิ่น ระยะเวลาในการพำนักอาศัย และประสบการณ์ของการดำเนินชีวิตในต่างประเทศก็เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมเช่นกัน (Bochner, 1972, pp. 65-81)

ระดับความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือระยะห่างทางวัฒนธรรม (Cultural Distance) เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม สาเหตุที่มีการเกิดวิถีชีวิต ศาสนา ประเพณีมีความแตกต่างกันไม่เท่ากัน เพราะระยะห่างทางภูมิประเทศของวัฒนธรรม หากความแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมยังมีมากยิ่งทำให้การสื่อสารและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ยากลำบากมากขึ้น (Babiker, Cox, & Miller, 1980, pp. 109-116)

Emory Bogardus (1925, cited in Jiang Peng, 2007, p. 29) ได้สร้างมาตรฐานในการวัดระยะห่างหรือระดับความสนิทสนมของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมและเชื้อชาติแตกต่างไว้เป็นลำดับ ดังนี้

1. มีความยินยอมที่จะแต่งงานและสร้างเครือญาติซึ่งกันและกัน
2. มีความยินยอมคบเป็นเพื่อนสนิท
3. มีความยินยอมเป็นเพื่อนบ้าน
4. มีความยินยอมเข้าร่วมทำงานด้วยกัน
5. มีความยินยอมให้สิทธิพลเมือง
6. มีความยินยอมเพียงให้มาเยี่ยมเยือนบ้านเมืองในฐานะที่เป็นนักท่องเที่ยว
7. หวังว่าจะไม่พบเจอในบ้านเมืองของตน

ค่านิยมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมาก เพราะค่านิยมจะเป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานในการดำเนินพฤติกรรมและการตัดสินใจของ

ประชาชนในสังคม ดังนั้น ค่านิยมจึงเป็นสาเหตุที่สำคัญยิ่งที่ทำให้การเกิดระยะห่างของวัฒนธรรม และวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันมักจะทำให้ค่านิยมไม่เหมือนกัน เมื่อกลุ่มชนที่มีค่านิยมแตกต่างกันได้มีการสัมพันธ์กันก็จะมีวาทะกรรมและความอาฆาตเกิดขึ้นระหว่างกัน (Yang Hongjun, 2005, p. 119)

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมมีเรื่องพึงระวังอยู่ คือ เรื่องการตีความหรือตีค่าวัฒนธรรม มนุษย์เราอดไม่ได้ที่จะคิดว่าวัฒนธรรมของตัวเองนั้นดีที่สุด และในการวิเคราะห์หรือศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมอื่น จึงอดไม่ได้ที่จะให้ค่านิยมหรือความคิดจากประสบการณ์ส่วนตัวมาวัดหรือประเมิน วัฒนธรรมอื่น ความคิดที่ว่าวัฒนธรรมของตนดีกว่าวัฒนธรรมของสังคมอื่นนี้ ภาษาอังกฤษเรียกว่า Ethnocentrism ซึ่งเป็นอคติทางวัฒนธรรม และเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงเป็นอย่างยิ่ง (อมรา พงศาพิชญ์, 2534, หน้า 24)

อคติทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม โดยให้ความประทับใจต่อกลุ่มชนหรือวัฒนธรรมเป็นกำหนดเฉพาะ เช่น ชาวฝรั่งเศสมีความโรแมนติกมาก ชาวจีนเก่งค้าขาย เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อการติดต่อความสัมพันธ์กันตั้งแต่แรกหรืออาจทำให้เสียโอกาสได้มีการสื่อสารและสัมพันธ์กัน (Brislin & Baumgardner, 1971, pp. 397-400)

Cohen (1985, p. 75) มีความเห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่บุคคล สนับสนุนให้กับบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือ

Procidano (1983, p.2) มีความคิดเห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมหมายถึง ความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับจากสังคมหรือบุคคลอื่น ๆ

Ward and Rana (2001, pp. 291-306) มีความเห็นว่า การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของผู้พักแรม โดยมีเหตุผลว่า ในกระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรม ผู้พักแรมจะมีการติดต่อและสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในท้องถิ่นระหว่างกัน เพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือและการดูแล โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาของการดำเนินวิถีชีวิต การให้ความกำลังใจและการดูแล การให้ความรู้ความเข้าใจกับสังคมวัฒนธรรม เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้พักแรมได้รับการสนับสนุนในการปรับตัวทางวัฒนธรรมนั้น มักจะแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ การสนับสนุนทางอารมณ์จิตใจ การเสริมสร้างมิตรภาพระหว่างกัน การให้ความช่วยเหลือแบบรูปธรรม และการให้ข้อมูลข่าวสาร

จากแนวคิดของนักวิชาการที่ดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายปัจจัย ส่วนที่สำคัญ คือ สังคมวัฒนธรรมที่บุคคลอาศัยอยู่ สภาพจิตใจของบุคคล ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ระดับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา ค่านิยม

ประสบการณ์ของการดำเนินชีวิตในต่างประเทศ อคติทางวัฒนธรรม และการสนับสนุนทางสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติ

การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติในด้านจิตวิทยา

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของนักศึกษาต่างชาติเป็นประเด็นที่มีความ

สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมมาก และสามารถที่จะขยายขอบเขตของการศึกษาทางจิตวิทยา และสะสมองค์ความรู้เกี่ยวกับสาขาวิชาจิตวิทยาให้มากขึ้น (Brislin, 1986 cited in Yang Hongjun, 2005, p. 32)

การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติในด้านการติดต่อความสัมพันธ์ทางสังคม ทุกคนในสังคมมักจะมีความหวังว่า ได้มีการติดต่อมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินวิถีชีวิตแล้ว ยังสามารถที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่า การติดต่อความสัมพันธ์เป็นความต้องการแบบธรรมชาติของมนุษย์ แต่สำหรับนักศึกษาต่างชาตียังมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลทำให้การติดต่อความสัมพันธ์นั้นยากลำบากมากขึ้น เช่น ความแตกต่างกันระหว่างภาษา ความแตกต่างกันระหว่างศาสนา ความแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น (เชิง ช่างเม้ง, 2543, หน้า 20)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติ

Li Danjie (2007, pp. 50-53) มีแนวคิดว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติมี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยระดับความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Distance) ความสามารถในการคบค้าสมาคม และการสนับสนุนทางสังคม ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Demographic Factors) บุคลิกภาพ (Personality) และความรู้ ความสามารถ และความคาดหวังของส่วนตัว

Zhang Qihong (2009, p. 213) มีแนวคิดว่า สภาพจิตใจที่ผิดปกติของนักศึกษาต่างชาติ มักจะมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่แสดงออก เช่น โกรธง่าย กลุ้ม ระทมทุกข์ เป็นต้น และรูปแบบที่เก็บฝังอยู่ เช่น อ้างว้าง คิดถึงบ้าน รู้สึกไม่ปลอดภัย เป็นต้น

Li Ping and Sun Fangping (2008, pp. 16-17) มีความคิดเห็นว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติ มี 3 มิติ ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ระดับความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Distance) การสนับสนุนทางสังคม และค่านิยม ปัจจัยด้านส่วนบุคคล ประกอบด้วยบุคลิกภาพ ความคาดหวัง และความแตกต่างระหว่างบุคคล (Demographic Factors) และปัจจัยด้านระยะเวลา

Chen Hui (2003, pp. 704-780) ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก (External Factors) ประกอบด้วย การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต การสนับสนุนทางสังคม ระยะเวลา ระดับความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Distance) และอคติทางวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยภายใน (Internal Factors) ประกอบด้วยวิธีการรับมือสถานการณ์ บุคลิกภาพ ความรู้และความสามารถทางวัฒนธรรม ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Demographic Factors)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาต่างชาติอาจสรุปได้ว่า ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ปัจจัยด้านบุคลิกภาพของนักศึกษา และปัจจัยด้านระยะเวลาในการพำนักอาศัยอยู่เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาที่เรียนในต่างประเทศ